

6. Інституційні засади та інструментарій збалансованого природокористування / Під ред. д.е.н., проф. С.К. Харічкова // ІПРЕЕД НАН України. – Одеса: ІПРЕЕД, 2010. – 484 с.
7. Хвесик М.А. Економіко-правове регулювання природокористуванням: монографія / М.А. Хвесик, Л.М. Горбач, Ю.П. Кулаковський. – К.: Кондар, 2004. – 524 с.
8. Сталій розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях / [Андрєєва Н.М., Бараннік В.О., Белашов Є.В. та ін.]; За науковою редакцією д.е.н. проф. Хлобистова Є.В. / РВПС України, ІПРЕЕД НАН України, СумДУ, ЛНТУ, НДІ СРП. – Сімферополь: ПП «Підприємство Фенікс», 2010. – 582 с.
9. Ярова І.Є. Організаційно-економічні засади екологічно орієнтованого управління лісгосподаруванням: дис. канд. екон. Наук: 08.00.06 \ І.Є. Ярова; [СумДУ]. – Суми, 2011. – 261 с.
10. Абалкин Л. Сущность, структура и актуальные проблемы совершенствования хозяйственного механизма / Л. Абалкин // Экономические науки. – 1978. - №8. – С. 31-37.
11. Беляев А.А. Механизм хозяйствования: сущность и формы управления / А.А. Беляев. – К.: Вища шк., 1990. – 147 с.
12. Осипов Ю.М. Основы теории хозяйственного механизма / Осипов Ю.М. – М.: Изд-во МГУ, 1994. – 368 с.

В статье рассматривается эколого-экономическая проблема использования твердых бытовых отходов (ТПВ) в теплоэнергетике. Обоснованно необходимость создания комплексной региональной системы предприятий, которые задействованы в процессе использования ТПВ в качестве энергоресурсов. Предложена структура организационно экономического механизма управления процессом использования ТПВ. Определены методические подходы к оценке эколого-экономической эффективности энергосбережения в качестве составляющей предложенного механизма.

In the article the ekologo-ekonomichna problem of utilization of hard domestic wastes (TPV) is examined in teploenergetici. Grounded necessity of creation of the complex regional system of enterprises which are involved in the process of the use of TPV in quality energoresursiv. A structure is offered organizationally economic to the mechanism of process control of the use of TPV. Certainly methodical going near the estimation of ekologo-ekonomichnoy efficiency of energy-savings in quality the constituent of the offered mechanism.

Рецензент: д.е.н., професор Є. В. Мішенін
Дата надходження до редакції: 16.03.2012 р.

УДК 630:520.33

КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНО ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ЛІСОГОСПОДАРЮВАННЯМ

І. Є. Ярова, к.е.н., Сумський національний аграрний університет

У статті сформувано теоретико-методологічні засади формування системи екологічно орієнтованого управління та менеджменту у сфері лісгосподарування. На підставі аналізу та узагальнення існуючих поглядів на систему екологічного управління та менеджменту визначені наступні види екологічно орієнтованого управління лісгосподаруванням: екологічне управління; еко-системне управління та еколого-економічне управління. Визначено необхідність використання технологічного підходу щодо формування та розвитку механізму екологічно орієнтованого управління лісгосподаруванням.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна лісова політика України ґрунтується на засадах сталого відтворення та використання лісових ресурсів, необхідності екологізації виробництва та екосистемного управління лісовим господарством, а також передбачає ринкове трансформування галузі. За таких умов досягнення балансу економічних, екологічних та соціальних параметрів лісгосподарування обумовлює нові вимоги до функціонування системи управління лісовим господарством. Це об'єктивно зумовлює важливість і необхідність розвитку системних досліджень щодо поглиблення сутнісно-

змістовної основи екологічно орієнтованого управління лісгосподаруванням. Враховуючи це, ми окреслимо лише ключові позиції з даного питання, які будуть визначальними при обґрунтуванні сутності та змісту основи екологічно орієнтованого управління лісгосподаруванням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія та практика економіки природокористування та охорони навколишнього середовища визначає безліч різноманітних теоретико-методологічних положень, що стосуються сутнісно-змістовної основи управління та менеджменту у сфері природокористування [1-6].

Дослідження проблем управління раціональним природокористуванням, удосконалення організаційно-економічних засад екологізації управління лісовим комплексом знайшли своє відображення в наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема: І. Антоненко, С. Генсірука, Т. Галушкіної, Я. Ковалю, В. Кравціва, П. Лакиди, В. Лук'янихіна, Л. Мельника, Є. Мішеніна, Н. Пахомової, А. Петрова, О. Прокопенко, М. Римаря, І. Синякевича, О. Теліженка, Ю. Туниці, О. Фурдичка, С. Харічкова, М. Хвесика, Є. Хлобистова, В. Шевчука та ін. Формулювання цілей статті. Метою дослідження є поглиблення змістовної основи екологічно орієнтованого управління у лісовому господарстві через диференціацію його організаційно-економічних форм.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, розглянемо зміст екологічного управління. Так, існує така думка, що екологічне управління – це найбільш ефективне досягнення гармонізації соціального, економічного і екологічного розвитку; реалізація законодавства, контроль за дотриманням вимог екологічної безпеки, забезпечення проведення ефективних і комплексних заходів щодо раціонального використання природних ресурсів, досягнення узгодженості дій державних і громадських органів у сфері охорони довкілля [7]. Екологічне управління – це діяльність державних органів і економічних суб'єктів, спрямована на дотримання обов'язкових вимог природоохоронного законодавства, а також на розроблення й реалізацію відповідних цілей, проектів і програм [8, с. 7; 3, с. 12; 9].

В. О. Лук'янихін екологічне управління розглядає як процес системного, планомірно організованого за допомогою взаємозв'язаних організаційно-економічних та соціально-психологічних методів управління впливу на організацію в цілому (її соціально-економічні та технічні аспекти), а також на окремих співробітників організації з метою забезпечення екологічної ефективності, пов'язаної як з функціонуванням організації в цілому, так і з задоволенням екологічних, економічних та соціальних потреб кожного із членів організації [10, с. 42]. При цьому автори розрізняють два основних елементи екологічного управління, які його формують: управління природокористуванням та управління охороною навколишнього природного середовища.

У роботі [11, с. 8] головною особливістю екологічного управління є посилення державного регулювання у сфері природокористування та охорони навколишнього середовища (впровадження екологічних стандартів, створення механізму мотивації у виробників та споживачів екологічно прийнятної продукції, управління еколого-економічними ризиками, запровадження механізму фінансових та інших гарантій і можливий негативний вплив на навколишнє середовище та ін.).

У роботі [12] пропонується систему управління природокористуванням розглядати як систему функцій, методів та принципів управління, які обумовлюють механізми й організаційні форми здійснення управлінського впливу, спрямованого на забезпечення еколого-економічної рівноваги шляхом узгодження еколого-економічних інтересів. Управління у сфері охорони навколишнього природного середовища визначають і як процес забезпечення виконання норм і вимог, які обмежують шкідливий вплив забруднювальних речовин на навколишнє середовище, раціональне використання природних ресурсів та відновлення й відтворення [7]. Система управління навколишнім середовищем, на думку автора у роботі [13, с. 12–13], є частиною загальної системи управління підприємством, яка передбачає організаційну структуру, планування, відповідальність, методи, процеси та ресурси, необхідні для розроблення, впровадження і реалізації, аналізу та підтримки екологічної політики. Також система управління навколишнім середовищем може бути подана як планова та скоординована система дій щодо підвищення ефективності екологічної діяльності, а також щодо накопичення і збереження екологічної інформації [14, с. 75].

Але слід зазначити, що, крім поняття екологічне управління, часто використовують інші, тожні з ним поняття. Так, у роботі [6, с. 6–7] автор виділяє поняття «екологоорієнтоване управління» і трактує його як цілеспрямований вплив керівної системи підприємства на його зовнішні та внутрішні організаційні процеси за допомогою системи соціотехнічних методів з метою отримання економічних результатів при постійному розвитку підприємства та підвищення якості навколишнього середовища. Г. С. Ферару [15] визначає екологоорієнтоване управління як триєдність типів управління, таких, як традиційне управління природоохоронною діяльністю, стратегічний екологічний менеджмент та управління сталим розвитком (соціо-еколого-економічне управління), зауважуючи при цьому, що управління природоохоронною діяльністю – це обов'язкова діяльність, регульована вимогами законодавства, яка визначається домінуванням природоохоронних заходів у кінці виробничого циклу, спрямованих на зниження рівня забруднення; обов'язковою звітністю про виконання екологічних вимог; привілеюванням зовнішніх нормативів впливу на зовнішнє середовище.

Зокрема, А. І. Бородін [2, с. 12–13] виділяє два різних підходи щодо екологічного управління: управління навколишнім середовищем та еколого-економічне управління. Управління навколишнім середовищем, автор визначає як координуючий початок, який формує та призводить у рух ресурси підприємства для досягнення цілей у сфері природокористування, охорони навколишнього середовища та екологічної безпеки. Еколо-

го-економічне управління, на його думку, формує та призводить у рух ресурси підприємства для досягнення економічних цілей, які в даному випадку пов'язані з цілями раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища, тобто еколого-економічне управління – це не просто функціональна зона системи управління, але і робота всієї системи, що містить кадрове, виробниче, фінансове управління, що базується на принципах раціонального природокористування, охорони навколишнього середовища та екологічно сталого економічного розвитку.

І. В. Токмакова еколого-економічне управління розглядає як систему управління діяльністю підприємства, спрямованої на досягнення екологічних цілей, програм, проектів, розроблених на основі принципів екоефективності та екосправедливості [16, с. 172]. При цьому робиться висновок, що еколого-економічне управління підприємством повинно ґрунтуватися на принципах екологічної відповідальності.

Далі слід відзначити той факт, що на цей час, у вітчизняній літературі термін «екологічний менеджмент» активно замінюється терміном «управління якістю навколишнього середовища» або «екологічним управлінням» [17]. З появою в економіці природокористування поняття «екологічний менеджмент» виникли певні непорозуміння щодо поділу цього терміна з традиційним поняттям екологічного управління. Відмітимо, що у широкому трактуванні дефініції «екологічне управління» доцільно подати таку характеристику: екологічне управління здійснюється органами державної влади та економічними суб'єктами; зовні мотивована діяльність, зумовлена вимогами природоохоронного законодавства; діяльність, обов'язкова у своїй основі; діяльність, що здійснюється в рамках посадових обов'язків та інструкцій; переважання процесу управління над його результатом; ігнорування негативних результатів; початкова формалізованість, консервативність і обмеженість; відносна легкість імітації і фальсифікації ефективної діяльності [18, с. 411; 19, с. 186–187].

Екологічний менеджмент у широкому розумінні – це: діяльність, яка здійснюється виключно економічними суб'єктами; внутрішньо мотивована діяльність; діяльність ініціативна та добровільна у своїй основі; діяльність, яка залежить від особистої зацікавленості менеджера в її кінцевих результатах і зумовлена його кваліфікацією, досвідом і мистецтвом; переважання результатів менеджменту над процесами їх досягнення, активний облік негативних результатів; первинність активності, необхідність пошуку нових можливостей і шляхів, творчі аспекти; практична неможливість імітації і фальсифікації ефективної діяльності [1, 18, с. 411].

Дійсно, як зазначено в роботах [8, с. 7; 20, с. 22; 21], екологічний менеджмент є частиною

загальної системи управління, тому що об'єктом його вивчення, функціонування та реалізації є і економіка природокористування, і екологічна та корпоративна культура, мотивація, а також процес взаємодії з суспільством, що в сукупності є складовим механізмом загальної системи управління. Таким чином, ми бачимо, що «екологічне управління» та «екологічний менеджмент» відносяться до «розмитих» категорій, які тісно переплітаються у своєму смислового значенні.

Доцільно та логічно зупинитися на особливостях розвитку системи екологічно орієнтованого управління лісгосподарюванням, яка на цей час реалізується в основному в межах визначення особливостей функціонування лісового менеджменту в різних формах його прояву.

Взагалі слід сказати, що лісовий менеджмент покликаний створити інтегральну систему управлінської діяльності для забезпечення екологічно сталого використання та відтворення лісових ресурсів. Функціонування лісового менеджменту як системи управлінської діяльності передбачає виконання загальних і спеціальних функцій управління, використання різних методів, інструментів, форм і структур управління ресурсним та екологічним потенціалом лісів. Сучасний етап розвитку менеджменту в організації лісового господарства здебільшого ґрунтується на ресурсній моделі лісгосподарювання, основним принципом якої є безперервне та невиснажливе лісокористування (БНЛК), яка зумовлює оптимізацію обсягів усіх видів використання матеріальних ресурсів лісу. Поступовий перехід на систему екологічно орієнтованого менеджменту лісового господарства забезпечує одночасне досягнення лісоекологічних, еколого-економічних та соціальних цілей лісокористування. В роботі [22, с. 19] відмічається, що нові підходи до менеджменту лісового господарства на засадах сталого розвитку відображені у таких термінах, як «сталий лісовий менеджмент», «екологічно сталий лісовий менеджмент», «екосистемний підхід до лісового менеджменту», «системний лісовий менеджмент», «спільний лісовий менеджмент». Усі ці підходи, здебільшого в теоретичному плані, надають різний пріоритет окремим аспектам лісгосподарювання, лісоресурсного розвитку – лісоекологічному, екосистемному, економічному, еколого-економічному, соціальному в межах загальної ідеології сталого екологічно збалансованого лісокористування, сталого розвитку лісового господарства. На наш погляд, наведені дефініції доцільно інтегрувати в загальновизнані поняття екологічного управління та екосистемного управління лісовим господарством, а також існуючу систему екологічного менеджменту з урахуванням галузевої специфіки (згідно з стандартом ДСТУ ISO 14000). Таким чином, мова йде про формування і розвиток екологічно орієнтованого управління лісгосподарюванням, яке реалізується у таких видових фор-

мах, як екологічне та екосистемне управління, а також екосистемний і екологічний менеджмент (екологічно орієнтований лісогосподарський менеджмент).

Так, екологічно орієнтоване управління лісогосподарюванням нами пропонується розглядати з таких позицій:

1. На рівні підприємства екологічне управління як складова лісогосподарського виробництва – це система управлінського впливу, спрямованого на екологізацію лісогосподарського та лісопромислового виробництв, яка реалізується у межах інституціонального регулювання раціонального використання і відтворення лісових ресурсів, існуючого лісового, природоохоронного та екологічного законодавства, які враховують, певною мірою, принципи сталого розвитку лісового господарства.

2. Екосистемне управління лісами, лісогосподарюванням спрямовано на реалізацію екосистемного підходу до раціонального використання та відтворення лісових ресурсів, який також значною мірою має регулюючу основу з боку державних структур з урахуванням міжнародних ініціатив щодо сталого розвитку лісового господарства. Екосистемне управління лісами, лісовим господарством спрямовано на підтримку екологічно збалансованого розвитку лісових біогеоценозів у взаємозв'язку з лісогосподарським та лісопромисловим виробництвами, а також станом навколишнього природного середовища. Таким чином, екологічне управління, екосистемний підхід до управління лісогосподарюванням характеризуються інституціонально-регулюючою основою і мають за мету врахування саме екологічних факторів у процесах використання та відтворення лісових ресурсів за умов рівноважливості економічних та соціальних аспектів природокористування. При цьому екологічне та екосистемне управління імплементовано у загальну систему управління лісогосподарюванням.

3. Еколого-економічне управління лісогосподарюванням на рівні підприємства орієнтовано на узгодження лісоекологічних, виробничих, еколого-економічних та соціально-екологічних інтересів усіх зацікавлених сторін (власної діяльності, лісокористувачів, лісоспоживачів, громадськості) на основі підприємницьких ініціатив у сфері лісогосподарського та лісопромислового виробництв, що ґрунтується на екологічній орієнтації лісогосподарського менеджменту.

4. Екологічно орієнтований лісогосподарський менеджмент – це перш за все глибоко усвідомлена внутрішньо та зовнішньо мотивована, ініціативно-добровільна та ефективна діяльність економічних суб'єктів у сфері лісогосподарського та лісопромислового виробництв, яка покликана на підприємницьких засадах у межах сформованої екологічної політики реалізувати принципи сталого екологічно збалансованого лісокористу-

вання в законодавчо-нормативному полі.

Таким чином, екоменеджмент лісогосподарювання (в широкому розумінні) має ініціативну та підприємницьку основу і значною мірою охоплює добровільну екологічну діяльність. Екологічно орієнтований менеджмент у лісовому господарстві також становить, на наш погляд, процес прийняття ефективних управлінських рішень з метою екологізації використання та відтворення лісових ресурсів; це і система управлінських важелів, яка забезпечує сукупний лісівничо-еколого-економічний та соціальний ефект скоординованої діяльності (праці) працівників лісового господарства в області екологічно орієнтованого лісокористування на багатоцільовій основі.

Тісний взаємозв'язок усіх компонентів лісових екосистем, а також лісівничих, екологічних (природоохоронних) та виробничих (економічних) параметрів виробництва зумовлює наявність елементів (складових) екосистемного та екологічного менеджменту практично у всіх сферах управління лісогосподарською діяльністю.

Таким чином, екологічний менеджмент лісогосподарювання (лісокористування) – це також сукупність принципів, форм, методів та інструментів, що формують екологічну спрямованість управління лісами та працівниками лісогосподарських підприємств з метою підвищення екологічності лісокористування в межах сформованої екологічної політики.

Наявність і особливості прояву та урахування природних і техногенних факторів у лісогосподарському і лісопромисловому виробництвах, цільова орієнтація застосування екосистемного підходу до управління лісовим господарством та існуючих загальних принципів системи екоменеджменту (згідно ДСТУ ISO 14000) обумовлює, на наш погляд, доцільність виокремлення в системі еколого-економічного управління лісогосподарюванням, таких його видових форм, як екосистемний і безпосередньо екологічний менеджмент.

Так, екосистемний підхід, по суті, пов'язаний з відтворенням лісових біогеоценозів, відтворенням соціально-екологічних функцій лісів в межах лісогосподарського виробництва. Лісозаготівельне виробництво пов'язане з функціонуванням лісових екосистем.

Функціонування лісопереробного підкомплексу значною мірою пов'язано із забрудненням навколишнього природного середовища, що безпосередньо передбачає впровадження саме системи екологічного менеджменту згідно з ДСТУ ISO 14000. Видові форми екологічно орієнтованого управління лісовим господарством формуються залежно від статусу лісогосподарських підприємств у системі державного управління лісовим господарством, сфери діяльності, а також дії екологічних факторів природного і техногенного характеру в межах лісогосподарського та лісопромислового виробництв.

Екосистемний і екологічний менеджмент у лісогосподарюванні є складовою загальної системи лісогосподарського менеджменту підприємств та включає: організаційну структуру, систему екологізації планування, розподіл і регулювання екологічної та соціальної відповідальності між підрозділами; процедури, процеси і ресурси, які необхідні для розроблення та досягнення цілей лісоекологічної політики, а також її перегляду та коригування.

Таким чином, система екологоорієнтованого лісогосподарського менеджменту (екологічного та екосистемного) повинна стати органічною складовою, інструментом (підмеханізмом) практичної реалізації механізму еколого-економічного управління в системі загального управління лісовим господарством.

Аналіз існуючих визначень і особливостей реалізації організаційно-економічних форм екологічно орієнтованого управління (зокрема, на основі наукових праць [2, 23]), дозволив стверджувати, що ключовими характеристиками еколого-економічного управління лісовим господарством є такі: 1. Багатоспрямованість цілей лісогосподарювання та їх постійна диверсифікація в межах окремих напрямків лісогосподарського та лісопромислового виробництва. Це проявляється у тому, що система екологічно орієнтованого лісогосподарського менеджменту орієнтована: на постійне розширення дії еколого-економічних та соціально-екологічних пріоритетів у лісогосподарській та лісопромисловій діяльності; здійснення ринкового реформування лісового господарства та розвиток підприємницьких ініціатив на еколого-економічних засадах; реалізації еколого-економічних, соціально-екологічних інтересів суспільства щодо сталого багатocільового лісокористування. 2. Всеосяжний характер, який має прояв в охопленні виробничих функцій лісогосподарської та лісопромислової діяльності та лісогосподарського підприємства в цілому, а також еколого-економічних інтересів усіх зацікавлених сторін у багатocільовому сталому лісокористуванні. 3. Проактивне лісогосподарювання, зміст якого полягає в екологічній активності підприємств лісового господарства, базованої на власних добровільних ініціативах (це, зокрема, передбачає впровадження системи екосистемного та екологічного менеджменту), що виходять за межі існуючого екологічного законодавства, а також нормативно-правових вимог лісоекологічного спрямування щодо ведення лісового господарства.

У роботі зроблено висновок, що реалізація сталого екологічно збалансованого лісокористування, еколого-економічна гармонізація лісогосподарського та лісопромислового виробництва лісових підприємств потребує використання технологічного підходу до формування та розвитку механізму екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням. Це аргументовано тим, що

технологічний підхід активно застосовується, зокрема, для побудови соціально відповідального управління підприємствами. У даному дослідженні нами використовується поняття еколого-економічних технологій для забезпечення реалізації екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням, а також механізму соціальної відповідальності за еколого-економічні параметри та соціально-екологічні наслідки використання та відтворення лісових ресурсів.

Еколого-економічна технологія функціонування комплексного механізму екологічно та соціально орієнтованого управління лісогосподарюванням є одночасно його організаційно-економічною формою і складовою, яка визначає мету, завдання, принципи застосування еколого-економічних підмеханізмів, інструментів, а також передбачає послідовність основних етапів, процедур та операцій, націлених на більш повне урахування еколого-економічних і соціально-екологічних факторів, параметрів використання та відтворення лісових ресурсів для забезпечення сталого розвитку лісового господарства. Особливість поняття «еколого-економічної технології» полягає у тому, що воно розглядається і як організаційно-економічна форма (таким чином, має ознаки механізму), а також передбачає визначення мети, завдань, принципів застосування тих чи інших технологій.

Далі слід відмітити, що періодична та різнопланова систематизація менеджменту, а також формування, становлення і розвиток його визначальних шкіль здійснювалося під впливом підходів, які сутнісно-змістовну основу управління в основному розглядають з точки зору функціонального, системного, ситуаційного та процесного підходів [24, 25]. У цій роботі зроблена спроба щодо поглиблення сутнісно-змістовної основи системи екологічно орієнтованого менеджменту лісогосподарювання на основі існуючих загальних позицій щодо особливостей застосування функціонального та процесного підходів [26].

Застосування функціонального підходу до формування та розвитку системи екологічного менеджменту пов'язується з тим, що екологічне управління (в широкому розумінні) розглядається у вигляді взаємозв'язаних управлінських функцій. Цей підхід реалізує функціональний погляд на створення системи екологічно орієнтованого менеджменту у лісогосподарюванні, в якій реалізуються основні функції управління (планування екологічної діяльності, організація, мотивація (стимулювання) сталого лісокористування, лісо-екологічний контроль та контролінг тощо). Функції екологічно орієнтованого управління і менеджменту є основою для поділу управлінської праці, організації екологізації процесів управління та створення для цього необхідних інтегрованих організаційних структур у сфері раціоналізації природокористування. Мова може йти і про створен-

ня та розвиток функціональних складових менеджменту: екологічного маркетингу, аудиту і страхування, екологічного контролінгу та ін.

Системний підхід є визначальним при визначенні сутнісно-змістовної основи функціонування системи екологічно орієнтованого управління та менеджменту. Системний підхід орієнтований на досягнення еколого-економічних цілей системи лісокористування шляхом обґрунтування та реалізації управлінських рішень, які базуються на аналізі та врахуванні всієї сукупності лісоекологічних, організаційно-технологічних, економічних, екологічних та соціальних факторів у їх взаємозв'язку та взаємообумовленості. Так, дослідження взаємодії процесів використання та відтворення лісових ресурсів з навколишнім середовищем, а також інтересів лісокористувачів та лісоспоживачів визначає умови, які могли б сприяти сталому лісокористуванню. При цьому системний підхід до якісного застосування економічних, еколого-економічних та соціальних методів управління дозволяє провести дослідження об'єкта сталого екологічно збалансованого лісокористування з позицій закономірності системного цілого і взаємодії складових його параметрів. Так, дослідження специфіки та змістовної основи розвитку екологічного менеджменту в лісовому секторі свідчить про необхідність внесення до його складу, крім лісової сертифікації, інших еколого-економічних технологій, – екологічного маркетингу та аудиту, екологічного страхування, екологічного контролю тощо.

Ситуаційний (ситуативний) підхід до побудови ефективної системи екологічно орієнтованого лісогосподарського управління та менеджменту виходить з того, що застосування різних методів управління визначається певною ситуацією у сфері раціонального використання та відтворення лісових ресурсів, а також стратегічними напрямками екологізації виробництва. Центральним моментом ситуаційного підходу є еколого-економічна ситуація. Так, ситуаційний підхід передбачає певний відхід від узагальнення та виявлення універсальних закономірностей функціонування соціально-еколого-економічних систем. Головним у забезпеченні ефективного екоуправління є вивчення конкретних еколого-економічних умов лісогосподарування, конкретних лісоекологічних та соціально-еколого-економічних проблемних ситуацій.

Практичне застосування ситуаційного (ситуативного) підходу в межах екосистемного та екологічного менеджменту ґрунтується на вмінні менеджера володіти ефективними методами та прийомами управлінської діяльності, знати методи екологічно орієнтованого планування та контролю, а також кількісні методи прийняття оптимальних управлінських рішень на еколого-економічних засадах; передбачати та прогнозувати позитивні та негативні лісогосподарські наслідки застосування тих чи інших організаційно-

управлінських підходів до реалізації екологізації напрямів лісового господарства; правильно визначати, розуміти та інтерпретувати лісоекологічну ситуацію (визначати найважливіші екологічні фактори і, таким чином, обирати найчутливіші елементи, вплив на які забезпечить найбільший еколого-економічний ефект у лісогосподаруванні).

Варто зазначити, що реалізація ситуаційного підходу в межах реалізації механізмів екологічно орієнтованого управління та менеджменту також має певні недоліки: неможливо визначити всі змінні (фактори), які впливають на еколого-економічну ефективність лісокористування (при цьому малозначущі фактори можуть достатньо серйозно впливати на ефективність природокористування); багато змінних мають ймовірнісний характер і за ними достатньо важко сформувати ефективні методи впливу; значна кількість еколого-економічних ситуацій відзначаються значною складністю і для розробки управлінських рішень необхідно пов'язувати з конкретними прийомами, які б обумовлювали найменший еколого-економічний збиток.

Процесний підхід розглядає екологічно орієнтовану лісогосподарську діяльність підприємства як об'єкта екологічного менеджменту у вигляді процесу залежно від тієї еколого-економічної проблеми сталого лісокористування, яка в цей час вирішується і за нею ухвалюються певні управлінські рішення. Процесний підхід дозволяє менеджеру структурувати еколого-економічну діяльність у лісогосподаруванні в логічній послідовності. При цьому розглядаються не окремі елементи організації лісокористування або екологізації лісогосподарського виробництва, а окремі та відносно ізольовані (самостійні) процеси (процесні (операційні) блоки).

Процесний підхід до екологічного менеджменту може бути реалізовано в межах здійснення підприємницької справи, що здійснюється у вигляді однієї загальної бізнес-операції екологічного спрямування і яка складається з певних елементів: ідеї, формування задуму (мети та завдань операції); планування; закінчення контрактів; ресурсного забезпечення операції; виробництва продукції та надання послуг; реалізації продукції (послуг).

Таким чином, проведення бізнес-операції в умовах екологізації виробництва або в межах розвитку екологічного підприємництва у лісовому господарстві, безумовно, потребує формування ефективної системи екологічного управління та менеджменту. Процесний підхід проведення екологічно спрямованих бізнес-операцій потребує застосування механізмів логістичного та маркетингового управління як складових екологічного менеджменту.

Проведений аналіз основних положень що-

до змісту системи екологічного управління та менеджменту, який стосується їх специфічних ознак, принципів, функцій, дозволить більш змістовно визначити та охарактеризувати розвиток екологічно орієнтованого управління в лісогосподаруванні. Але при цьому варто зазначити, що аналіз еволюційних аспектів розвитку понять «екологічний менеджмент» та «екологічне управління» дозволяє стверджувати, що розуміння екологічного менеджменту не відмінняє й не замінює державного та виробничого екологічного управління, а доповнює його шляхом здійснення ініціативної діяльності щодо екологізації виробництва, реалізації принципів сталого розвитку. Тобто екологічний та екосистемний менеджмент

це не лише ринковий інструмент, який сприяє розвитку виробництва й одержанню додаткових прибутків, а він також є детермінантним фактором екологізації виробництва і його відповідності вимогам сталого екологічно збалансованого розвитку в різних сферах природогосподарування.

Висновки. Застосування окремих елементів екологічно орієнтованого лісогосподарського менеджменту (екологічного та екосистемного) потребує подальшого системного поглиблення з позиції більш широкого та конструктивного застосування організаційно-економічних і соціально-екологічних механізмів та інструментів ринкового спрямування у сфері управління лісовим господарством на еколого-економічних засадах.

Список використаної літератури:

1. Балацкий О. Экологический менеджмент: проблемы и перспективы становления и развития / О. Балацкий, В. Лукьянихин, Е. Лукьянихина // Экономика Украины. – 2000. – № 4. – С.68 – 73.
2. Бородин А.И. Эколого-экономическое управление предприятием: автореф. дисс. на соискание степени д-ра экон. наук: спец. 08.00.05. «Экономика и управление природным хозяйством: региональная экономика, предпринимательство» / А.И. Бородин. – Калининград, 2006. – 40 с.
3. Галушкіна Т.П. Теоретичні основи управління еколого-економічною системою (на прикладі зони рисосіяння) / Т.П. Галушкіна, Л.М. Грановська // Экономические инновации. – Выпуск 26: Современные инструменты экологизации природопользования и хозяйствования: Сборник науч. работ. – Одесса: Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2007. – С.145–158.
4. Лопатин В.Н. Хрестоматия по курсу «Менеджмент и маркетинг в экологии»/ В.Н. Лопатин. – Москва, 2001.– 193 с.
5. Лук'янихін В.О. Оптимізація управлінських рішень в системі менеджменту водних ресурсів / В.О. Лук'янихін, А.Ю. Безуська, О.А. Лук'янихіна // Вісник національного університету водного господарства та природокористування. Серія «Економіка». – Рівне, 2009. – Ч.1. – Вип. 3 (47). – С.438–445.
6. Петрушенко М.М. Економічне обґрунтування мотиваційного інструментарію екологоорієнтованого управління підприємством: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук: спец. 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища» / М.М. Петрушенко. – Сумы, 2007.– 23 с.
7. Управління у сфері охорони навколишнього природного середовища [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.manyava.ucoz.ua>.
8. Бельмане Инга. Системы экологического менеджмента: от теории к практике. Руководство по внедрению СЭМ в соответствии с требованиями Международного Стандарта ИСО 14001 /Инга Бельмане, Карл Далхаммар. – Лунд (Швеция): МИИЭЭ, Лундский Университет, 2002. – 197 с.
9. Федулова Л.І. Менеджмент організацій [Електронний ресурс] / Л.І.Федулова. – Режим доступу: http://pidruchniki.com.ua/19991130/menedzhment/menedzhment_organizatsiy-fedulova_1_i.
10. Лукьянихин В.А. Экологический менеджмент: монография / В.А. Лукьянихин, Н.Н. Петрушенко. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2004. – 408 с.
11. Мотосова Е.А. Разработка экономических методов экологизации хозяйственной деятельности предприятий: автореферат диссертации на соискание уч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05 – «Экономика и управление народным хозяйством (экономика природопользования; экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами)» / Е.А. Мотосова. – Москва, 2004. – 22 с.
12. Костель М.В. Узгодження еколого-економічних інтересів у системі управління природокористуванням: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук: спец. 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища» / М.В. Костель.– Сумы, 2009. – 20 с.
13. Лопатин В.Н. Хрестоматия по курсу «Менеджмент и маркетинг в экологии»/ В.Н. Лопатин. – Москва, 2001.– 193 с.
14. Экологическое Управление и Более Чистое Производство. – Швеция, Лунд: МИИЭЭ Лундский Ун-т, 2002. – 207 с.

15. Ферару Г.С. Модельные варианты эколого-экономического развития предприятий [Електронний ресурс] / Г.С. Ферару. – Режим доступу: <http://www.m-economy.ru/art.php3?artid=23062>.
16. Токмакова І.В. Удосконалення екологічної діяльності на вітчизняних підприємствах [Електронний ресурс] / І.В. Токмакова // Коммунальное хозяйство городов. – 2006. – С.171–175. – Режим доступу: <http://www.eprints.ksame.kharkov.ua/1345/1/17/>.
17. ДСТУ ISO 14001–97. Системи управління навколишнім середовищем. Склад та опис елементів і настанови щодо їх застосування. – К.: Держстандарт, 1998. – 26 с.
18. Мишенина І.Е. Эволюция понятий «управление», «менеджмент» и «регулирование» в экологической экономике / И.Е. Мишенина // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2006. – № 5–6 (22–23). – С.410 – 416.
19. Ярова І.Є. Екологічне управління у сфері природокористування: механізм формування та розвитку / І.Є. Ярова // Національний менеджмент організацій: інтеграційний вимір: [монографія]; за ред. д.е.н., проф. Л.І. Михайлової. – Суми: Видавництво «Козацький вал», ВАТ «Сумська обласна друкарня», 2009. – С.185 – 204.
20. Степанов С.В. Экологическая стратегия лесопромышленного предприятия / С.В. Степанов // Устойчивое лесопользование. – 2003. – № 1. – С.20 – 27.
21. International standard ISO 14001 Environmental management systems - Requirements with guidance for use. Second edition, 2004. – 45 p.
22. Дейнека А.М. Лісове господарство: еколого-економічні засади розвитку: монографія / А.М. Дейнека – К.: Знання, 2009. – 350 с.
23. Елкина Л.Г. Управление развитием эколого-экономической системы промышленного предприятия: автореф. дисс. на соискание уч. степени док. экон. наук : 08.00.05 / Л.Г. Елкина. – Уфа, 2009. – 45 с.
24. Роббинз, Стивен П. Менеджмент [8-е издание, пер. с англ.] / Стивен П. Роббинз, Мери Коултер. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2007. – 1056 с.
25. Сучасні концепції менеджменту / [Федулова Л.І., Гавловська Н.І., Декалюк О.В., Ковальчук С.В., Лукьянова В.В., Несторишин І. та ін.]; за ред. д-ра екон. наук, проф. Л.І. Федулової. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 536 с.
26. Ярова І.Є. Сутнісно-змістовна основа розвитку екологічного менеджменту: управлінські підходи / І.Є. Ярова // Матеріали Другої наук.-практ. конф., (м. Бахчисарай, 23–24 вересня 2010р.) / НДІ сталого розвитку та природокористування, РВПС України НАН України, Кримський інститут КНЕУ ім.Вадима Гетьмана. – Сімферополь: ПП «Підприємство Фенікс», 2010. – С.486 – 489.

В статье сформированы теоретико-методологические основы формирования системы экологически ориентированного управления и менеджмента в сфере лесохозяйствования. На основе анализа и обобщения существующих взглядов на систему экологического управления и менеджмента определены следующие виды экологически ориентированного управления лесохозяйствованием: экологическое управление; экосистемное управление и эколого-экономическое управление. Определена необходимость использования технологического подхода относительно формирования и развития механизма экологически ориентированного управления лесохозяйствованием.

The theoretical and methodological basis for the formation of environmentally oriented management in forestry has been considered. Analysis and synthesis of different views on the environmental management system identified the following types of environmentally oriented management of forestry: environmental management, ecosystem management and ecological-economic management. The necessity of technological approach to the formation and development of ecologically oriented management mechanism in forestry has been determined in this article.

Рецензент: д.е.н., професор Є. В. Мішенін
Дата надходження до редакції: 16.03.2012 р.